

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Т. В. Комарова

**СУД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
РОЗВИТОК СУДОВОЇ СИСТЕМИ
ТА ПРАКТИКИ ТЛУМАЧЕННЯ
ПРАВА ЄС**

Монографія

Харків
«Право»
2018

УДК 341.645.5(4-672ЄС)
К63

*Рекомендовано вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 11 від 27 червня 2018 р.)*

Рецензенти:

Р. А. Петров – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного і європейського права Національного університету «Києво-Могилянська академія»;

Т. Л. Сироїд – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

К. В. Смирнова – доктор юридичних наук, професор кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Комарова Т. В.

К63 Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС : монографія / Т. В. Комарова. – Харків : Право, 2018. – 528 с.

ISBN 978-966-937-478-3

У монографії досліджено розвиток судової системи Європейського Союзу та практику тлумачення наднаціонального інтеграційного права Судом справедливості ЄС. При цьому проаналізовано еволюцію становлення організаційної системи Суду справедливості ЄС та системи процесуального права ЄС, яке спрямоване на ефективне здійснення правосуддя. Авторка доводить важливість правотлумачної практики Суду справедливості ЄС для розвитку європейської правової системи та укріплення конституційного статусу установчих договорів. Результатом осмислення правотлумачної практики Суду справедливості ЄС стало виведення особливостей реалізації правосуддя в окремих пріоритетних сферах компетенції ЄС. Проблеми, які досліджуються у монографії, мають значення для України у зв'язку з імплементацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і важливістю судового захисту прав українських приватних осіб в ЄС.

Для науковців, викладачів, аспірантів, правників та всіх, хто цікавиться правом Європейського Союзу.

УДК 341.645.5(4-672ЄС)

ISBN 978-966-937-478-3

© Комарова Т. В., 2018
© Видавництво «Право», 2018

Список умовних скорочень

ГАТТ	– Генеральна угода з тарифів і торгівлі
ДЄС	– Договір про Європейський Союз
ДФЄС	– Договір про функціонування Європейського Союзу
ЄАВТ	– Європейська асоціація вільної торгівлі
Євратом	– Європейське співтовариство з атомної енергії
ЄЄП	– Європейський економічний простір
ЄЕСпв	– Європейське економічне співтовариство
ЄІБ	– Європейський інвестиційний банк
ЄКПЛ	– Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЄС	– Європейський Союз
ЄСВС	– Європейське співтовариство з вугілля та сталі
ЄСпв	– Європейське співтовариство
ЄСПЛ	– Європейський суд з прав людини
ЄЦБ	– Європейський центральний банк
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
СОТ	– Світова організація торгівлі
СПІ	– Суд першої інстанції

Вступ

В умовах всеохоплюючих процесів глобалізації сучасне міжнародне право перестало бути гомогенною структурою і почало розвиватися у напрямі фрагментації. До цього привело, зокрема, виникнення регіональних та міжрегіональних інтеграційних утворень, які мають на меті досягнення чітко встановлених цілей із делегуванням державами-членами значних повноважень до інтеграційних інститутів. Найуспішнішим щодо цього є Європейський Союз. Саме на прикладі Європейського Союзу як одного з розвинутих та авторитетних інтеграційних утворень найбільш наочно можна простежити трансформацію, тенденції та закономірності розвитку інтеграційних організацій.

Економічний, політичний та правовий успіх інтеграційних організацій пов'язаний передусім із унікальністю їх правопорядків, в основу яких покладений такий феномен, як інтеграційне право, що акумулює в собі національні правові традиції, норми міжнародного права, а також, що є вкрай принциповим, власні унікальні правові принципи, які ставлять інтеграційне право в незалежне становище від інших правових систем. Інтеграційне право має на меті гармонізувати, а іноді навіть уніфікувати діяльність держав-учасниць інтеграційних процесів, а також їх правових систем, що сприяє швидкому досягненню цілей інтеграції та заснуванню ефективних механізмів взаємодії держав-членів із наднаціональними інститутами у форматі поєднання міжурядового методу співробітництва із наднаціональним методом прийняття рішень. Європейський Союз досяг значних успіхів у поєднанні різних кіл інтересів – інтересів держав-членів, інтеграції та приватних осіб, які стали повноправними суб'єктами інтеграційних процесів. Саме той факт, що приватні особи (як юридичні, так і фізичні особи) стали активними учасниками інтеграційних процесів, є суттєвою відмінністю права Європейського Союзу від міжнародного права, оскільки, ввівши у правовий обіг принципи верховенства та прямої дії права Європейського Союзу, інтеграційне право було поширене і на приватних осіб. Якщо раніше європейська інтеграція виступала більшою мірою інструментом досягнення інтересів суверенних держав, то тепер на перший план виходить людина, а отже, і підвищення стандартів захисту її фундаментальних прав.

У сучасному світі Європейський Союз став утворенням, яке набуло унікальної інституційно-правової природи, створивши власну правову систему, що є складовою частиною правових систем держав-членів. Загально-визнано, що Європейський Союз став інтеграційною міжнародною організацією, в межах якої існує найвищий показник дотримання державами-членами її права, а також тією організацією, яка була взята за модель інших інтеграційних об'єднань, таких як Європейська асоціація вільної торгівлі, Євразійський економічний союз, Західноафриканський економічний та валютний союз та меншою мірою Північноамериканська асоціація вільної торгівлі.

Успіх Європейського Союзу багато в чому пов'язаний із його ефективною інституційною системою, яка є досить своєрідною і не схожою на організаційну структуру міжнародних міжурядових організацій, а також на систему внутрішнього державного апарату. У межах інституційної системи Європейського Союзу представлені міжурядові та наднаціональні інститути, що дозволило оптимізувати процеси прийняття владних рішень та враховувати у цих рішеннях інтереси всіх суб'єктів інтеграції. Так, законодавчі функції в Європейському Союзі в основному розподілені між Радою Європейського Союзу, яка є представницею інтересів держав-членів, та Європейським Парламентом, який представляє інтереси громадян Союзу, а в окремих випадках правотворчими функціями наділена і Європейська Комісія, яка виражає інтереси європейської інтеграції. Виконавчі функції належать переважно Комісії. Європейська Рада – вищий інститут політичного планування та управління, що складається із голів держав-членів або урядів, а отже, представляє окремі національні інтереси. Рахункова палата – інститут фінансового управління та контролю за фондами Європейського Союзу. Європейський центральний банк – фінансовий інститут, який контролює валютні операції в ЄС.

Щодо Суду справедливості Європейського Союзу, то він є єдиним судовим інститутом Європейського Союзу, на який покладено забезпечення дотримання права при тлумаченні та застосуванні установчих договорів, а це означає, що Суд справедливості Європейського Союзу своєю практикою розвиває наднаціональне право та забезпечує його єдність поміж різноманітними інтересами держав-членів, а також поміж діяльністю інститутів, органів, агентств, служб Союзу.

Судова система Європейського Союзу пройшла унікальний процес еволюції від Суду справедливості Європейського співтовариства з вугілля та сталі, який міг виконувати свої функції лише в рамках декількох дуже обмежених процедур щодо вузької сфери господарства до функціонування Суду трьох Європейських співтовариств уже з більш широкою юрисдикцією. Далі – створення у 1987 р. Суду першої інстанції, який доповнював Суд Європейських співтовариств та отримав юрисдикцію з розгляду прямих позо-

вів від приватних осіб. Зі створенням Європейського Союзу європейська інтеграція виходить на новий етап, поступово юрисдикція Суду справедливості Європейського Союзу починає поширюватися на нові сфери правовідносин. Із набуттям чинності Ніщцьким договором судова система Європейського Союзу доповнюється третьою ланкою – спеціалізованими судами з окремих видів позовів або проваджень в особливих галузях. У подальшому завдяки цій можливості було створено Трибунал з питань цивільної служби ЄС (який функціонував до 1 вересня 2016 р.), що призвело до перерозподілу юрисдикції всередині судової системи. Сьогодні із набуттям чинності Лісабонськими змінами Суд справедливості Європейського Союзу (як загальна назва для судової системи) складається із безпосередньо Суду справедливості та Загального суду (колишній Суд першої інстанції).

Протягом усього процесу розвитку та становлення судової системи Союзу Суд справедливості Європейського Союзу намагався заповнювати прогалини в судовому захисті в різних сферах правовідносин. Наприклад, коли Суд не був наділений юрисдикцією щодо правовідносин у рамках Другої опори Союзу (спільна зовнішня політика та політика безпеки) й частково Третьої (співробітництво в галузі правосуддя та внутрішніх справ), він зазначав, що на держави-члени, а зокрема на їхні суди, покладається обов'язок тлумачити та застосовувати національні норми таким чином, щоб якнайбільше гарантувати захист прав приватних осіб у сфері цих правовідносин. Це стало початком унікальної кооперації Суду справедливості Європейського Союзу із національними судами держав-членів, яка покликана створити багаторівневий механізм судового захисту. Із набуттям чинності Лісабонським договором стало зрозуміло, що Суд справедливості Європейського Союзу є одним із моторів-провайдерів інтеграції, оскільки зміни, внесені договором, були зроблені на підставі та з урахуванням саме юриспруденції Суду.

У процесі розвитку судової системи Європейського Союзу формувалися принципи судової системи, її організації, судочинства, а також практика Суду справедливості Європейського Союзу. Було створено комплексне процесуальне право Суду справедливості Європейського Союзу із розгалуженою системою джерел, чітко визначеною юрисдикцією, визначеним порядком розгляду справ тощо.

Ураховуючи те, що Суду справедливості Європейського Союзу притаманні риси як міжнародного, федерального (верховного), конституційного, адміністративного суду, то залежно від функцій, які виконує Суд, його юрисдикцію можна умовно поділити на такі сфери: міжнародну, конституційну, верховну (федеральну) та адміністративну. Так само і в практиці Суду справедливості Європейського Союзу як частини його судового права можна виокремити декілька видів залежно від того, яку юрисдикцію він

реалізовує. Майже в рамках реалізації кожної сфери юрисдикції Суд справедливості Європейського Союзу здійснює діяльність із тлумачення права, тим самим відбуваються, так би мовити, гібридизація судових повноважень та поява практики тлумачення права Європейського Союзу – юриспруденції, яка є ширшим поняттям, ніж міжнародна, конституційна, верховна та адміністративна практика Суду, оскільки вона пронизує майже весь масив його діяльності.

Безперечно, найбільшу роль у розвитку правової системи Європейського Союзу відіграла саме конституційна юриспруденція Суду, яку він здійснює, коли розглядає справи про відповідність вторинного права установчим договорам (які, по суті, набули характеру конституційних договорів), а також ухвалює преюдиціальні рішення у відповідь на запити національних судів щодо тлумачення установчих договорів, чинності та тлумачення актів інститутів, органів, служб, агентств Європейського Союзу тощо. Але і в рамках адміністративної юриспруденції Суду справедливості Європейського Союзу відбувається правотлумачна діяльність, яка має фундаментальне значення для становлення правової системи Союзу в цілому. Наприклад, згідно зі ст. 263 та ст. 265 Договору про функціонування Європейського Союзу Суд наділений юрисдикцією по розгляду спорів із захисту приватних осіб від дії нелегітимних актів або бездіяльності інститутів, органів, офісів, агентств Європейського Союзу і в рамках цієї юриспруденції Суд розвиває та вдосконалює захист прав приватних осіб, що є одним із пріоритетних завдань інтеграції.

Важливість такої правотлумачної практики Суду справедливості Європейського Союзу для розвитку європейської правової системи та укріплення конституційного статусу установчих договорів є очевидною. Саме тому в рамках цього дослідження ми зосередилися на практиці тлумачення права Європейського Союзу в її широкому розумінні.

Аналіз спеціальної літератури свідчить, що проблеми судової системи та практики тлумачення права Європейського Союзу Судом явно недооцінені науковцями пострадянських країн і країн Східної Європи. Ці проблеми розглядалися фрагментарно в контексті тих чи інших галузей права Європейського Союзу (Т. М. Анакіною, О. Андрійчуком, І. З. Брацуком, М. В. Буроменським, Ю. О. Волошиним, О. І. Головка-Гавришевою, І. А. Грицяком, С. В. Глотовою, В. Н. Денисовим, А. І. Дмитрієвим, Л. М. Ентіним, М. Л. Ентіним, А. Я. Капустіним, С. Ю. Кашкіним, М. В. Кривоною, З. І. Макарухою, М. М. Марченко, І. С. Марусіним, М. М. Микієвичем, О. М. Москаленко, В. І. Муравйовим, Р. А. Петровим, К. В. Смирною, Б. М. Топорніним, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюком та ін.). У західній європейській науці ця проблематика представлена більш широко (К. Альтер, Е. Арнул, Д. Артс, Г. де Бурка, Дж. Вейлер, Р. Дехаус, М. Доган, Ф. Джейкобс, У. Еверлінг, П. Ейкхаут,

М. Каппеллетті, П. Крейг, А. Лазовські, К. Ленаертс, Н. Ньюваль, Х. Расмуссен, А.-М. Слотер, А. Стоун Світ, Т. Трідімас, К. Хардінг, М. Шапіро, Дж. Шо та ін.), але все ж таки не існує подібного комплексного дослідження судової системи Європейського Союзу та її практики тлумачення права Європейського Союзу. Саме тому існує нагальна потреба в дослідженні всього блоку питань, присвячених судовій системі Європейського Союзу, його процесуальному праву та практиці.

Крім того, проблеми, які досліджуються в роботі, мають значення для України. Сучасна Україна задекларувала своє прагнення до інтеграції у правовий простір Європейського Союзу. Це є одним із стратегічних напрямів державної політики України, що підтверджується прийняттям Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р., а також підписанням у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до асоціації в політичній та економічній сферах. Крім того, Україна показує своє бажання адаптувати національне законодавство до рішень Суду Європейського Союзу, які виступають одним із джерел *acquis communautaire* ЄС.

Основною метою Порядку денного асоціації між Україною та ЄС є сприяння імплементації Угоди про асоціацію шляхом створення практичного середовища, у якому можуть бути реалізовані цілі політичної та економічної інтеграції, та через визначення переліку пріоритетів для спільної секторальної роботи. Успішність такої імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка інтегрує Україну до правового простору Європейського Союзу, багато в чому залежить від розуміння правової системи Європейського Союзу, принципів та механізмів її функціонування, чим безпосередньо й опікується Суд справедливості Європейського Союзу. У цьому контексті вивчення статусу та практики Суду справедливості Європейського Союзу є вкрай важливим з практичної точки зору, оскільки саме Суд має монопольне право щодо тлумачення права ЄС і в тому числі Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Із набуттям чинності Угодою українські суди у своїй практиці починають використовувати норми Угоди та прецедентну практику Суду справедливості Європейського Союзу й іноді не зовсім коректно, тож проведене автором дослідження має на меті поглибити знання українських правників щодо фундаментальних основ судового права Європейського Союзу.

Крім того, для ефективного функціонування української судової системи вкрай важливе глибинне розуміння механізмів кооперації Суду справедливості Європейського Союзу із національними судами держав-членів. Окремої уваги заслуговує вивчення процесуального права Європейського Союзу, оскільки у вітчизняній науці цей комплекс не є вивченим узагалі. Задля

успішного представлення інтересів України та українських приватних осіб в Суді справедливості Європейського Союзу актуальним є вивчення джерел процесуального права, розуміння природи юрисдикції Суду справедливості Європейського Союзу, системи судових проваджень та процедури перегляду судових рішень у судовій системі Європейського Союзу.

Створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, посилення співробітництва у сфері свободи, безпеки та справедливості потребує досконалого розуміння права Європейського Союзу та механізмів його захисту. Саме Суд справедливості Європейського Союзу показав себе як один з інститутів, який активно здійснює захист фундаментальних прав та розвиває свободи внутрішнього ринку Європейського Союзу, вільного пересування осіб та робочої сили, соціальної політики і створення рівних можливостей для всіх. У зв'язку з цим Суду часто приписують «судовий активізм», який іноді полягає навіть у виході за межі суто правотлумачної діяльності та здійснення м'якої правотворчості. Адже на цьому етапі розвитку Європейський Союз став багаточільовою організацією, яка безпосередньо впливає на такі близько політичні сфери суспільного життя, як міграційна політика, кримінальний процес тощо, а Суд справедливості Європейського Союзу проявляє свій активізм, коли конкретизує та розвиває часто досить невизначені положення первинного та вторинного права Європейського Союзу в цих сферах. З цієї точки зору цікавою є практика Суду справедливості Європейського Союзу стосовно позовів від громадян третіх держав, що не є членами Європейського Союзу, та які стосуються антидискримінаційного права або ж права притулку. Можна впевнено зробити висновок, що практика Суду справедливості Європейського Союзу вже сформувала комплексний механізм судового захисту та доступу до нього громадянського суспільства, яка підвищує ефективність судового захисту та сприяє підвищенню дієвості Хартії основоположних прав Європейського Союзу особливо для громадян третіх держав, у тому числі й України.

З огляду на наведене основною *метою* монографічного дослідження стала теоретична розробка проблем розвитку судової системи Європейського Союзу та практики Суду справедливості Європейського Союзу з тлумачення права Європейського Союзу в парадигмі наднаціонального характеру інституціональної та правової систем Союзу, а також впливу цього тлумачення на інтеграційний правопорядок та на пріоритетні сфери компетенції Європейського Союзу. Ці розробки є необхідними для виявлення подальших напрямів розвитку судової системи Європейського Союзу та комунітарних аспектів взаємодії національних і наднаціональних інститутів.

Для досягнення цієї мети в роботі ставляться такі *завдання*:

– здійснити дослідження історії становлення судової системи Європейського Союзу та її основних принципів;

- дослідити організаційну структуру судової системи Європейського Союзу;
- дослідити механізми кооперації Суду справедливості Європейського Союзу із національними судами держав – членів Європейського Союзу та механізми взаємодії з іншими міжнародними судовими органами;
- дослідити процесуальне право Суду справедливості Європейського Союзу на основі аналізу основних процесуальних джерел, а також практики Суду;
- проаналізувати систему судових процедур у Суді справедливості Європейського Союзу та практичні проблеми їх реалізації;
- дослідити практику тлумачення права Європейського Союзу Судом з точки зору доктринального та практичного підходів та її впливу на інтеграційні процеси в Європейському Союзі, інститути, право, принципи Союзу;
- виявити та проаналізувати співвідношення інтеграційних і національних інтересів держав-членів у практиці Суду справедливості Європейського Союзу;
- проаналізувати практику Суду справедливості Європейського Союзу як органу захисту основоположних прав;
- виявити та проаналізувати механізм впливу практики Суду справедливості Європейського Союзу на пріоритетні сфери компетенції Європейського Союзу;
- дослідити співвідношення права Європейського Союзу із міжнародним правом через призму правотлумачної практики Суду справедливості Європейського Союзу;
- дослідити механізми захисту прав приватних осіб, які виробив Суд справедливості Європейського Союзу.

Очевидно, що пізнання досить розгалужених аспектів такої складної наукової проблематики потребує її концептуалізації через визначення певного теоретичного дискурсу й осмислення Європейського Союзу як правової реальності з огляду на генезу ЄС та його права і в остаточному підсумку – детермінантів його інституційної та правової системи. Тому теоретичний дискурс даної монографії ґрунтується на інституційній архітектоніці цього інтеграційного утворення, ефективності його інституціональної системи та інституціональній динаміці в цілому, специфіці правової системи, інтеграційного правопорядку Європейського Союзу та «проінтеграційній юриспруденції» Суду справедливості Європейського Союзу, яка виявляється в унікальному застосуванні права у регулюванні тих сфер, що забезпечують сталість правової системи через унікальність природи рішень Суду ЄС і механізмів його впливу на основні права та інтеграційний правопорядок у цілому.

Дослідження проблематики Суду справедливості Європейського Союзу автор розпочав більш ніж десять років тому, і фокусувалося в основному на інституційних аспектах його статусу, сфері його юрисдикційних повноважень

та власне феномені юрисдикції Суду справедливості Європейського Союзу. На той час проблема юрисдикції Суду справедливості Європейського Союзу була вкрай актуальною у зв'язку із постійними реформами Європейського Союзу та його установчих договорів, поетапним розширенням його членського складу. Вона становила науковий інтерес в аспекті генезису юрисдикції Суду справедливості Європейського Союзу, її природи, видів та перерозподілу юрисдикції між національними судовими установами держав – членів Союзу та безпосередньо Судом справедливості Європейського Союзу, розподілу юрисдикції на наднаціональному рівні між судовими ланками Європейського Союзу. Очевидно також, що існувала потреба в дослідженні та теоретичній розробці проблеми реалізації юрисдикції Суду справедливості Європейського Союзу, меж і характеру цієї юрисдикції, що давало б можливість виявити певні тенденції розвитку інституційної та судової системи Європейського Союзу в цілому.

У результаті наукового пошуку з'ясувалось, що юрисдикція Суду справедливості Європейського Союзу як самостійний предмет наукового дослідження має інтерпретуватися з точки зору єдності її сутнісних та процесуальних компонентів — власне компетенційних повноважень Суду справедливості Європейського Союзу та процесуальних форм їх реалізації. Крім того, такий концепт дозволив зробити висновок, що юрисдикція має комплексний характер і визначає судову компетенцію в різних вимірах: сфери функціонування судової влади, предмета судового розгляду, інстанційної побудови судової системи, а також наявності належних процесуальних форм (процедур) її реалізації, дотримання яких має конститутивне значення в механізмі реалізації юрисдикції.

Важливим також виявилось і те, що феноменологічне значення юрисдикції як ознаки статусу Суду справедливості Європейського Союзу проявляється не лише в аспекті її реалізації з точки зору інституційної та правової системи Європейського Союзу. З'ясувалось, що юрисдикція відбиває не лише статусні засади діяльності самого Суду, а й модель інституційного балансу (рівноваги) в Європейському Союзі, оскільки фундаментальне значення юрисдикції полягає в тому, що вона стала своєрідним інструментом гармонізації повноважень інститутів та органів Європейського Союзу. Що стосується правової системи та правопорядку, то феноменологічне значення юрисдикції визначається тим, що при її здійсненні Суд дає тлумачення принципів права Європейського Союзу, наукових доктрин тощо, що в цілому відбиває суттєвий чинник європейської інтеграції — *acquis communautaire*.

Більш того, первинний обсяг юрисдикції Суду засвідчив, що вона була новаторською порівняно з юрисдикцією інших існуючих на той час міжнародних судових установ, а в подальшому стала фундаментом для розвитку та модернізації не лише судової юрисдикції, а й судової системи в цілому.

А інституційна система Європейського Союзу загалом стала своєрідною організаційною структурою, що покликана розвивати європейську інтеграцію, специфіка якої полягає в певному змішанні повноважень виконавчої та судової гілок влади, а також у незакріпленому поділі повноважень між наднаціональними європейськими та національними рівнями врядування.

Численні реформи Європейських співтовариств та Європейського Союзу детермінують корекцію поглядів на місце Суду в інституційній системі Європейського Союзу. При цьому специфічні структурно-функціональні зв'язки Суду та інших інститутів Європейського Союзу становлять основу моделей інституційних взаємовідносин. Стосовно цього є очевидним, що найхарактернішою ознакою Суду справедливості Європейського Союзу є те, що він, по суті, став функціональним неполітичним органом із виключною юрисдикцією, визнання обов'язковості якої віднесено до безперечних умов членства в Європейському Союзі¹.

Важливим є те, що пізніше почало визнаватися, що модель Суду справедливості Європейського Союзу так чи інакше стала використовуватися як модель для інших інтеграційних організацій. Науковці навіть називають модель Європейського Союзу як «еталонну». Наприклад, Суд Європейської асоціації вільної торгівлі за своєю організацією та юрисдикцією наслідує Суд справедливості Європейського Союзу. Цікаво, що механізм преюдиціальних запитів національних судів стосовно тлумачення права Європейської асоціації вільної торгівлі також змодельований з механізму преюдиціальних запитів до Суду справедливості Європейського Союзу. Так само цей механізм почав використовуватися і в межах Ради Європи із набуттям чинності 1 серпня 2018 р. Протоколом № 16 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., який заснував механізм звернення договірних сторін, а саме їх національних судів чи трибуналів, із клопотаннями до Європейського суду з прав людини про надання їм консультативних висновків стосовно питань, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням прав і свобод, встановлених Конвенцією та її протоколами. Україна ратифікувала Протокол № 16 до Конвенції, тож Верховний Суд має змогу використовувати цей механізм, коли у справі, що перебуває в його провадженні, виникло питання щодо тлумачення та застосування прав Конвенції. Єдиною відмінністю від преюдиціальних звернень до Суду справедливості Європейського Союзу є те, що консультативні висновки Європейського суду з прав людини не мають обов'язкової сили.

Саме наведені аргументи підтверджують актуальність монографічного дослідження та визначили його об'єктно-предметну сферу. *Об'єктом дослідження* є модель організації та здійснення судової влади Європейського

¹ Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу : монографія. Харків : Право, 2010. С. 9–11.

Союзу як єдиної полісистемної інституційної та процесуальної структури, основні закономірності її розвитку та функціонування в межах специфічного інтеграційного правопорядку Європейського Союзу та взаємодії з національними правопорядками держав – членів Союзу та міжнародним правопорядком. *Предметом дослідження* стали засадничі положення організації, функціонування судової системи та процесуального права Європейського Союзу, а також практика тлумачення права Європейського Союзу Судом справедливості Європейського Союзу у сфері основних, пріоритетних сферах компетенції Союзу.

Концептуально дослідження побудоване за логікою, що відображає ті питання діяльності Суду справедливості Європейського Союзу, які є фундаментальними для формування комплексного уявлення про Суд та його вплив на правопорядок Європейського Союзу. Так, увага приділена становленню та організації судової системи Європейського Союзу, яка становить віддзеркалення тих функцій, які покладаються на кожну з її судових ланок. Організаційна модель Суду справедливості Європейського Союзу, яка склалася протягом багатьох років еволюціонування, є оптимізованою під потреби інтеграційного судочинства. Навіть останні новели у правилах призначення суддівського корпусу Суду справедливості Європейського Союзу ведуть до демократизації цього процесу та наближення його до загальноєвропейських стандартів, а отже, служать однією з інституційних гарантій належного правового захисту у Європейському Союзі. Говорячи про судову систему Європейського Союзу, ми не оминули питання щодо кооперації Суду справедливості Європейського Союзу із національними судами держав-членів, оскільки функціонально їх можна вважати частиною судової системи Союзу. Національні суди безперечно виступають інструментом реалізації права Європейського Союзу, в тому числі і рішень Суду справедливості Європейського Союзу, і це стало можливим завдяки принципам прямої дії права Європейського Союзу та його верховенства, розвинених практикою Суду. Застосування цих принципів національними судами дозволило національним судам у випадку колізій між нормами національного законодавства та нормами права ЄС ігнорувати перші. Таким чином, об'єктивно склався механізм кооперації (співпраці) Суду справедливості Європейського Союзу та національних судів держав – членів ЄС. Окремо була досліджена взаємодія Суду справедливості Європейського Союзу з міжнародними судовими установами, яка базується на їх взаємоповазі та взаємному збагаченні міжнародного й інтеграційного правосуддя. Однак, незважаючи на це, практика Суду справедливості Європейського Союзу показує, що вона зорієнтована на збереження гомогенності інтеграційного правопорядку та охорону компетенції Європейського Союзу.